

בסוד עבדיך

דמית הדר כבוד הודך

⊗ בס"ד ⊗ גליון כ"ח ⊗ פרטת ואתחנן תשפ"ב ⊗ נחמו נחמו עמי" ⊗ הנושא: בנין בית המקדש בהר המוריה ⊗

חרב ושמש ולא ניכר בו ההר כלל - אין השכינה חוזרת לתוכה, ונאמר ההבטחה שלעתיד יחזור להיות הר, ואז ניתן לחזור ולבנות עליו ביהמ"ק.

הפטרת נחמו

ובזה ביאר הגרי"ז מה ש"כל גיא ינשא" הוא מהפטרת "נחמת ירושלים", שכיון שמה שנחרש המקום ובטל מהיות "הר" מעכב בנין בית המקדש, דאין השכינה חוזרת עד שתעשה הר, וע"ז באה הנבואה "כל גיא ינשא" דלעתיד לבוא המקום יעשה הר, ויהא ראוי לבנין בית המקדש "ההר הטוב הזה והלבנון", וזהו הסמיכות "נחמו נחמו עמי" שע"י ש"כל גיא ינשא" ומקום המקדש יחזור להיות הר, והשכינה תחזור לתוכה, וממילא "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר".³

"אלוקים תן במדבר הר"

והגרי"ז יישב בזה הפזמון "אלוקים תן במדבר הר הַדָּס שְׁטָה פְּרוֹשׁ תִּדְקֶרֶךְ", דהנה ירושלים בחורבנה נקראת "מדבר" שנאמר (ישעיה ס"ד ט) "ערי קדשך היו מדבר ציון מדבר היתה ירושלים שממה", וזהו שמבקשים "אלוקים תן במדבר הר", והיינו שמקום המקדש יעשה "הר" כבתחילה, ויהיה ראוי לבנין בית המקדש וחזרת השכינה אליו, ומה שצריך לבקשה מיוחדת על כך משום שאם יעשוהו גבוה בידי אדם לא תחזור השכינה לתוכה, דלא מקרי הר כל זמן שלא נעשה בידי שמים,⁴ וכמבואר בהמשך ההפטרה (פסוק י"ב) "מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכו' ושקל בפלס הרים וגבעות במאזניים", הרי שלכל הר וגבעה יש מדה וגבול וזה תלוי רק בדעת בורא עולם, וא"א שתעשה הר בידי בשר ודם, ולכן מבקשים "אלוקים תן במדבר הר" ואז יהא ראוי לבנין בית המקדש, ע"כ דברי הגרי"ז.⁵

נחרשה העיר - בבית ראשון או בבית שני

כתב התפארת ישראל (תענית פ"ד אות מ"ח), "ונחרשה העיר" שאחר חורבן בית ראשון היתה א"י מדבר שממה נ"ב שנים, וירושלים עצמה נעשית שוה לאדמה כשדה חרושה. וכן משמע ברש"י (תענית כט). נחרשה העיר כדכתיב (מ"ב סג) "ציון שדה תחרש" שנחרשה כולה ונעשית שדה חרושה. ומדהביא קרא במיכה שהתנבא בבית ראשון, משמע שנחרשה העיר גם בבית ראשון. אולם כתב התוס' יו"ט (שקלים פ"ו מ"ב), שנחרשה העיר רק בחורבן בית שני, וביאר שלפ"ז ניחא מה שהארון היה גנוז מתחת לביהמ"ק בתקופת בית שני, ולא נתגלה ע"י החרישה, כיון שנחרשה העיר רק לאחר חורבן בית שני.⁶

וכן מוכח מהא דמבואר בתענית (כט). שבזמן רבן גמליאל חרש טורנסרופוס את ההיכל, ורבן גמליאל היה בתקופת בבית שני.

הר המוריה - מיראתו של הקב"ה נעשה הר

איתא במתני' (ע"ז מה). כל מקום שאתה מוצא הר גבוה וגבעה נשאה ועץ רענן דע שיש שם עבודת כוכבים. וכתבו התוס' (ד"ה יכל מקום" בירושלמי פ"ד מבית הבחירה ומסיק ע"פ נביא נבנה שם. וכוונתו שאע"פ שלהדיוט לא נאסרו הרים שנעבדו שם עבודה זרה, מ"מ לגבוה הם נאסרים, וכיון שלא הניחו הכנענים הר וגבעה שלא עבדו אותה איך נבנה בית המקדש בהר המוריה, ותי' הירושלמי שביהמ"ק נבנה ע"פ ג' הנביא. וביארו הרמב"ן והר"ן (ע"ז מו). שע"פ הנביא נודע שעל הר המוריה לא עבדו עבודה זרה.

ובמדרש תנחומא (וירא כ"ב), "וירא את המקום מרחוק" (כ"ב ד) והיאך נראה המקום מרחוק, מלמד שבתחילה היה מקום עמוק, כיון שאמר הקב"ה לשרות שכינתו עליו ולעשותו מקדש, אמר אין דרך מלך לשכון בעמק אלא במקום גבוה ומעולה ומיופה ונראה לכל, מיד רמו הקב"ה יתברך לסביבות

הפטרת פרשת ואתחנן

"נחמו נחמו עמי איש לא נעדר" (ישעיה מ' א-כ"ו).

בהפטרה מבואר שהנביא ישעיהו פותח בנחמה לעם ישראל, שלעת הגאולה יתגלה כבוד ה', ודבר אלוקינו יקום לעולם שיגמול טוב לצדיקים, ובידו לקיים כל אשר דיבר, לפי שברא לבדו השמים והארץ וכל אשר בס, וכל הגוים והאלילים חשובים לנגדו כאין וכאפס.

וכתב הלבוש (סי' תכ"ח ס"ח) ומפטירין בשבעה דנחמתא לאחר ט' באב, כדי לנחם את העם מן החורבן עד כלות השנה.

"כל גיא ינשא"

כתיב בהפטרה (ישעיה מ' א-ה') "נחמו נחמו עמי יאמר אלוקיכם. דברו על לב ירושלם וקראו אליה וכו'. כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו והיה העקב למישור והרכסים לבקעה וכו'. ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דיבר". ופי' המצודת דוד "כל גיא" כל עמק ירומם וכל ההרים ישפלו.

ויש להקשות מה שע"י "כל גיא ינשא" יתגלה כבוד ה', ומה ענין שיתרוממו העמקים לנחמת ירושלים.

בניית המקדש על הר

וביאר בחידושי הגרי"ז (סטנסייל - זמירות ליום השבת), דהא דבית המקדש נבנה על הר - אינו משום דמקום זה נבחר לבית המקדש, ובמציאות היה מקום זה הר, אלא דהוא תנאי במצות בניית מקדש דבעינן לבנותו דוקא על הר ולא בעמק, וכמו שנאמר (וירא כ"ב י"ד) "בהר ה' יראה", ומקום השכינה דינו שיהיה בהר כדכתיב (תהילים ס"ח י"ז) "ההר חמד אלוקים לשבתו", וכן בשירת הים ביקשו ישראל (בשלח ט"ו י"ז) "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכוון לשבתך", ותרגם אונקלוס "אתר מתקן לבית שכנתך".

חרש טורנסרופוס חרשע את ההיכל

א"י במתני' (תענית כו.). חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב וכו', בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר.¹ וא"י בגמ' (כט). "נחרשה העיר" תניא כשחרב טורנסרופוס חרשע את ההיכל נגזרה גזרה על רבן גמליאל להריגה וכו'. ופי' רש"י "נחרשה העיר" כדכתיב (מ"ב ג"ח) "ציון שדה תחרש" שנחרשה כולה ונעשית כשדה חרושה.²

וקשה אמאי הוי חרישת העיר - מהחמשה דברים שאירעו לאבותינו בט' באב, הרי כבר נחרב בית המקדש קודם לכן, ומה הצרה הגדולה שנחרשה העיר שהוא סיבה לבדו לקבוע צום ט' באב לדורות.

ותירץ הגרי"ז, שכיון שע"י שנחרש מקום ההיכל וסביבותיו הרי שבטל שם ותואר "הר" ממקום זה, ונמצא שאין השכינה חוזרת לתוכו ואינו ראוי לבנין המקדש עליו, ולכן נכלל בחמשה דברים שאירעו בט' באב, כיון שגם כשנחרב הבית מ"מ מקום המקדש ראוי שתחזור שכינה לתוכו וניתן לבנות עליו בית המקדש, אולם לאחר שנחרש ונתבטל מהיות "הר" ושוב אינו ראוי לבנין המקדש מחדש, ועבור זה לבד ראוי לתקן צום ט' באב ונכלל בצרת חורבן הבית.

"החר הטוב הזה והלבנון"

וכתב הגרי"ז, שהדבר מפורש בתוספתא (ברכות פ"א הל' ט"ז), ומנין שאין השכינה חוזרת לתוכה עד שתעשה "הר" שנאמר (דברים א' ז) "ההר הטוב הזה והלבנון" ע"כ. הרי מבואר להדיא דכך הוא דין המקדש להיות בנוי על הר דוקא, ונמצא שהיום לאחר שחרש טורנסרופוס את ההיכל ומקום המקדש

3 וזה הכונה בהמשך ההפטרה (פסוק ט) "על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון", שכדי לבשר על בנין בית המקדש, צריך קודם לכן שמקום המקדש יחזור להיות הר, ואז ניתן לבנות עליו בית המקדש.

4 וא"י בילקוט שמעוני (מ"ב רמז תקנ"ב) א"ר פינחס ב"ר רבון עתיד הקב"ה להביא סיני ותבור וקרמל וחרמון ולבנות ביהמ"ק עליהם, מה טעם "והיה באחרית הימים יהיה הר בית ה' נכון בראש ההרים ונשא הוא מגבעות ונהרו עליו עמים".

1 נחרש ההיכל או העיר - במתני' כתיב "ונחרשה העיר", ומשמע שנחרשה כל עיר ירושלים. אבל לשון הרמב"ם והכלבו הוא "חרש וכו' את ההיכל ואת סביבותיו לקיים ציון שדה תחרש", ומשמע שרק נחרש מקום ביהמ"ק וסביבו, וכן משמע לשון הטור (סי' תקמ"ט), וע"י ש בדברי הבי"ח שהאריך בזה.

2 וכתב הסדר היום (תשעה באב), וחרש את ההיכל כולו ואת כל סביביו מקנאה ותחרות על אותו מקום מקדש, והיה יום ט' באב.

העמק שיתקבצו ההרים למקום אחד לעשות מקום השכינה, לפיכך נקרא הר המוריה שמירתו של הקב"ה יתברך נעשה הר.⁷

וכתב בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' רי"ח) בשם רבו ר' נתן אדלר, שהטעם שקודם לכן היה המקום עמק, כדי שלא יעבדו שם הכנענים עבודה זרה, ויאסרו את המקום לבנין בית המקדש, וכאשר המקום נעשה הר במצות הקב"ה הקדישו אברהם לביהמ"ק, וגם אם אח"כ עבדו עליו עבודה זרה - המקום לא נאסר לפי שאין אדם אסור דבר שאינו שלו, וזה כוונת הירושלמי שע"פ נביא נודע שהמקום היה תחילה עמק ולא הר, ומשום כך לא נאסר לגבוה.

א"י בפסיקתא דרב כהנא (פרשה ל"א), "נחמו נחמו וכו'" אמר הקב"ה לאברהם לך ונחם את ירושלים שמא מקבלת תנחומים ממך, הלך אברהם ואמר קבלי תנחומים, אמרה לו היאך אקבל ממך תנחומין שעשיתני "בהר ה' יראה" וכו', מיד אמר הקב"ה עלי לנחם את ירושלים.

ושמא הכונה שהרי בשעת העקידה רמז ה' שיתקבצו ההרים ונעשה עבורו "הר ה' יראה" - כדי שיוכשר לבנין בית המקדש, וא"כ כיון שנחרשה ההר אין אברהם יכול לנחם את ירושלים ולבנות עליו בית המקדש - עד שיעשנו ה' שוב הר, וע"ז אמר ה' עלי לנחם את ירושלים - "כל גיא ינשא" ולעשותו הר ואז ניתן לבנות עליו בית המקדש.

בית המקדש קנין של הקב"ה

באבות (פ"ו בבביתא י"א), חמשה קנינים קנה לו הקב"ה בעולמו ואלו הן וכו', בית המקדש קנין אחד מנין דכתיב (בשלח ט"ו י"ז) "מקדש ה' כוננו יד"ך, ואומר (תהילים ע"ח י"ד) "ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו".

ופי האברבנאל, הקנין החמישי הוא הביהמ"ק שנקרא קנין מפני שבו בחר הקב"ה וכו', גם קיים קדושתו לעולם אע"פ שנחרב, כמו שדרשו (תהילים ג' ה') "וענני מהר קדשו סלה" שאע"פ שהוא הר הרי הוא בקדושתו, וע"כ הביא ב' פסוקים על קנין של ביהמ"ק, הא' "מכון לשבתך פעלת ה' מקדש ה' כוננו יד"ך" שזה הוא ראייה על בחירת הקב"ה בו בעצמו ובכבודו, ועוד הביא פסוק "ויביאם אל גבול קדשו וגו'" שזה הוא הר מ"מ הוא בקדושתו.

ופי המדרש שמואל, והביא עוד פסוק אחר אשר מפורש בו לשון קנין, והשמיענו עוד דלא תימא דוקא כשהוא בנוי נקרא קנין, אמנם כשהוא הר שמוס וחרב אינו נקרא קנין, ע"כ השמיענו כי אפילו כשהוא נחרב ונקרא הר הוא נקרא קנין, וזה שאמר "ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו" - שאפילו בעודו הר קראו קנין.

ובפירוש הגר"א (תפילת חנה פסוק ג'), שאדום התעורר על ישראל בארבעה זמנים שונים, בימי המדבר, בימי מרדכי, בבית ראשון, ובבית שני, ורצה לעקור ד' קנינים, (ולא גרס אברהם קנין אחד), בימי המדבר קנין שמים וארץ, בימי מרדכי קנין ישראל, בבית ראשון קנין ביהמ"ק, ובבית שני קנין תורה ע"ש.

ולפי זה מבואר היטב דברי התפארת ישראל שגם בבית ראשון נחרש ההיכל, לפי שבית ראשון הוא כנגד קנין ביהמ"ק, וקנין של ביהמ"ק הוא כל זמן שהוא בקדושתו ואפילו לאחר שנחרב ונשאר רק הר, ולכן אע"פ שנבוכדנצר מלך בבל החריב בית הראשון, מ"מ אדום התעורר על ישראל וחרש ההיכל שלא יסא קנין ביהמ"ק, וכדי לעקור הד' קנינים שקנה הקב"ה בעולמו.

מקום אבן השתייה - לאחר שנחרשה העיר

כתב בשו"ת צ"ח אליעזר (ח"י סי' א' אות א'), אין איתנו ידוע עד מה בדיוק מקום קודש הקדשים שמשם נמדוד את המדידות, והגם שבשו"ת רדב"ז (סי' תרל"ט) ועוד קובעים שמקום אבן השתייה הוא איפוא שנמצא כיום מסגד עומד, ומשם צריכים איפוא למדוד המדידות, אבל אחרים חולקים על ההנחה הזאת כידוע וכו', והרי ההר כולו מלא אבנים וסלעים, וכשחרש טורנסרופוס את ההיכל בודאי שנתגלו כמה אבנים שהיו מכוסים ונתכסו כמה אבנים שהיו מגולים קודם וכו', וא"כ מספק עלינו לחשוש ולהחמיר מכל מקום שנרצה למדוד שאולי אין מקום משכן כבודו כאן, וכפי שכותבים ורואים המקום משארים, אמנם כי ישנם בכל השטח הרבה כיפות סלעים שזרות שונות, באופן שיש לאסור מספק כל ששמכנים חומת הר הבית, וכל אחד יחוש לנפשו לבל יכשל חלילה בספק אסור תורה, עכ"ד.

5 וזה נרמז בקינות לת"ב (ל"ב) "תפן תפן תפן תפן תפן תפן תפן" והיינו שה' שאת השמים בורת תכן ושקל בבלת הרים, יעשה במקום המקדש "הר" כבתחילה, ואז יוכל לקבץ עם ישראל הפזורה בין האומות ולבנות שם ביהמ"ק, וע"כ ישועה תהיה לנו.

6 וכ"כ הנצי"ב (העמק דבר - בחקוית כ"ו ל"א) "והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריך ניוחכם", דע"כ המקדש שומם מ"מ אפשר דישאר המזבח במקומו והתקריב עליו, וכמו שהיה באמת בחורבן בית שני, דזמון חורבן בית עד חורבן ביתרא נחרש ההיכל ונחרש המזבח - היה עוד המזבח קיים והתקריב פסחים. וע"כ מרומי שדה (בתמים ס:). ומכאן נדקט שנחרשה העיר לאחר חורבן בית שני בזמן חורבן ביתרא.

7 כתב הגר"א באדרת אליהו (בלק כ"ג ג'), ומי שרצה להרים סג עומד על מקום הגבוה יותר, וכן בבלעם העלו בלק לבמות בעל שרצה להעלות אותו וכו', ולכן בחרו ההרים לבית המקדש וכמו שאמר (ישעיה ב') "וינשא הוא מנבעות", וכן המשכן היו מעמידים על ההר, וכן בחרו ההרים לעבודה זרה וכמו שאמר (הושע ד' י"ג) על ראשי ההרים יבחו", וכן באברהם כתיב (וי' כ"ב ב') "על אחד ההרים".

בנביאי האמת וצדק

הסבר מנהגי הפטרות ע"פ ההלכה

הפטרת נחמו - היא הראשונה מ' דנחמתא שנסדרו בפסיקתא דרב כהנא, וכבר דנו הפוסקים בטעם דקבעו מנין ד' נחמות. ה"ל הלכות - ושם דנחמתא כדי לנחם את העם מן החורבן עד ללות השנה וכו', ועוד שהוא כנגד ד' מיני נחמות הנזכרות במדרש שהמשיל גלות ישראל לבין האומות, למלך שנשבה עם בניו וחתינו ועמו כולו, ונשארה המלכה שכולה לגלמודה ימים ושנים, ואח"כ מבשרים אותה על חזרתה ומתנחמת, כך המלכה היא ירושלים וכו', שתתבשר בהמהרה בימינו על חזרת השכינה וכנסת ישראל, והז' נחמות הם החזרת הבנים והכנות והכלות והחתנים ואחיה ואחיותה, וחזרת המלך באחרונה עם כל העם הקב"ה יתברך.

ולפי פשוטו לכאורה היה נראה דעם ישראל בזמן חז"ל היו נעצבים ושבורים כ"כ באבילות תשעה באב (וכמבואר במדרשים וע"י ב"ב נ"ט:), עד שהוצרכו ד' שבויות לנחמם. (ואפשר דאף אח"כ היו צריכים נחמה, אלא שלאחר ראש השנה הוצרכו להפטיר מענין התשובה).

ובהפטרות אלו מקיימים ענין "צפית לישועה", ששואלין לכל אדם כמבואר בשבת (לא). ופי' כוונתו דהיינו לדבריי הנביאים, והיינו דעיקר ההתעוררות לצפיה לישועה הוא ע"י הנביאים.

כוונת המצות - וכיון דמצות צריכות כונה, אפשר דראוי לכוון מלבד הכונה הכללית של מצות הפטרה, גם לקיים מצות ד' דנחמתא שיתקנו ע"י חז"ל, (רא"ה הנחמה שבויות הבאים אם הוא חיוב מדינאי או מנהגאי), וכן לקיים מצות "דרישת ציון" כמו שאמרו חז"ל (סוכה מא). "ציון היא דרוש אין לה" מכלל דבעיא דרישה.

הטעם לבחירת הפטרות אלו - והנה הא דמתחילין בהפטרה זו, אתי שפיר לפי מה שהביא הלבוש מהאבורה - סדר נחמת ציון, שבתחילה הקב"ה אומר לנביאים לנחם את ירושלים, והיא ממאנת להנחם עד שניחמה הקב"ה, (ויבוארו דבריו בע"ה בשבויות הבאים).

ואמנם משמע שם דעל הפטרה זו שהיא לפי הסדר לא הוקשה לו, ולכאורה יש לעיין למה נבחרה יותר משאר הנחמות שבנביאים, וכי האי גוונא אף לפי מש"כ תוס' (מגילה לא:). כביאור סדר הפטרות - דרך הפטרות של הנחמות להיות הולכות ומשתבחות זו מזו, דמ"מ ל"ש למה נבחרו נחמות אלו ולמה רק מהחלק השני של ישעיה. (ודאי אין זה קושיא אלא דהיכי דאיכא לפרושי מפרשינן).

ולכאורה הטעם פשוט דנהגו ספר ישעיה נתייחד לנחמה, וכמבואר בב"ב (י"ד:). דישעיה כולו נחמה, ומבואר בפסיקתא דכל פורוניות שניבא ירמיה לישאל - קדם ישעיה וריפאן, (כמדרתו של הקב"ה שמקדים רפואה למכה, וה"נ ישעיה קדם כק' שנים קודם ירמיה). וכן אמרו חז"ל שם שבאותיות של ישעיה כפולות - בנחמה כפולה, ולכן כל השבעה דנחמתא מישיעיה. ובספר ישעיה גופיה הנחמות שבחלקו הראשון הם בעיקר על מפלת סנחריב והצלת חזקיהו, שביקש הקב"ה לעשותו משיח ואחר שניצלו ולא אמרו שירה לא זכו שיעשה משיח, ולאח"כ מובא מעשה סנחריב, ופי' רש"י (בריש הפטרת נחמו) שהוא להפריד בין פורענות - לנחמות שמתחילת אח"כ, ולאחר מכן מתחיל הנחמות לעתיד כבבואת "נחמו נחמו עמי", וא"כ זהו תחילת עיקר הנחמות לעתיד. ובמהר"י קרא (שם) הביא דברי חז"ל, דחזקיהו לא התפלל על הגלות שאמר לו הנביא, אמר הקב"ה חזקיהו שהיה לו לנחם את ישראל ולבקש רחמים אינו מבקש, הריני מנחם את ירושלים "נחמו נחמו עמי". וא"ש דמפטיירין בזה, שאחר תשעה באב אנו אומרים שאין לנו על מי להשען אלא על נחמת הקב"ה.

ויש להוסיף ע"פ מה שאמרו חז"ל בפסיקתא ד"נחמו נחמו עמי", דאמר הקב"ה מי שנחרב ביתו ומתו בניו, מי צריך נחמה - את המתים והבית או את בעליהם "נחמוני נחמוני עמי". וא"כ יוצא דאחר שאנו מבקשים בתשעה באב "נחם ה' אלוקינו את אבלי ציון", אנו קורין בהפטרה שכביכול הקב"ה מבקש שאנו ננחם אותו. (והוא דבר נורא שאחר שאנו כמעט שוכחים מהאבילות בימים אלו, ופסוקים בעיקר בספוק האחרון של הפטרה "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה", מזכירים לנו שהקב"ה מבקש נחמה כביכול לשכינתא בגלותא, וכמו שידוע במעשה המפורסם שאמר המלאך לחבורת הבית יוסף בליל שבויות, שאם היו יודעים צער השכינה לא היה שחוק עולה בפניהם).

סיום הפטרה - לרוב הראשונים (פסוק כ"ו) "וישאל אדם לא נעדר", שהוא סיום הענין (לפני הפטרת לך לך - וישאל אדם לא נעדר). אבל במחזור רומא מסיים (פסוק ט"ז) "והיהו אין די עולה", ואף שהוא פחות מכ"א פסוקים והוא לכאורה באמצע ענין - אפסיות הגוים מול גדולת ה', אולם יש שם הפסק פרשה, ואי נימא דהפסק פרשה חשיב סליק ענינא אתי שפיר.

דעת הרמב"ם בסדר הפטרות - הרמב"ם בסדר הפטרות (ס"ו א' אהבה), הביא הפטרת השבוע (ירמיה ל"ב ט"ז-ט"ד) "ואתפלל אל ה' אחרי תיתי את ספר המגפה שדות בכסף יקנו וכו' נאום ה'", (רשי בו חלק מהפטרת בהר למנהגנו - ולא להרמב"ם). ובספר דבריו כתב דנהגו להפטיר בנחמות והביא הפטרת נחמו כמנהגנו, (וכן הזכירה בהל' תפילה פ"ג הי"ט), וכבר הובא דברי הרא"ם בתשובותיו (ס' ז'), דמש"כ הרמב"ם מתחילה הוא לדעת הבבלי דמפטיירין תמיד מענין הקריאה, (וקצ' שם מש"כ שם דמבואר בש"ס ד"ג גם בפרשיות השבוע, דלכאורה הוצרכו להראי בגמ' רק הפטרות המועדים וד' פרשיות, והתם י"ל דשאנן).

ושייכות הפטרה זו לפרשה לכאורה משום תפילת משה בפתיחת הפרשה, ולכן מפטיירין בתפילת ירמיה, (וקצת יש דמיון בפתיחה בשבחו של מקום ע"ש. וע"י בשר"ע (סי' תכ"ח ט"ג ד') דסימן לתשעה באב שיוצא בפרשת ואחחנן הוא "צומו וצלו", ומשמע שיש משמעות בסיומן דצריך תפילה אחר זכות התענית, ושייכת הפטרה של תפילה כמו פרשה של תפילה), אבל יתכן דשיעין גם עיקר הענין של גלות וגאולה כמבואר בהפטרה, למה שפיראין בפרשה כ"י תוליד בנים" על הגלות והגאולה.

שבת נחמו - ידועים דברי הריטב"א (תענית כו:). דנהגו ישראל לעשות סעודה בשבת שאחר תשעה באב, מחמת השמחה של ט"ו באב שפסקו בו מתי מדבר. ולכאורה תמוה מה ענינו לשבת הא תלוי בתאריך של ט"ו אב, ויש ליישב בדוחק, אבל בדרשות ר"א אבן שרע"י (מדורות הראשונים - הובא בכמה מקומות בבית יוסף), פירש יותר - דנהגו ישראל לעשות שבת נחמו כעין יו"ט, והוא מצוה גדולה לעשות זכר לגאולה ובפרט כשחל בט"ו באב, וקצת צ"ע דלכאורה ט"ו באב לשייך לענין הראשון של זכר לגאולה.

ולכאורה צ"ל דב' הדברים משלימים זה את זה, דבאמת הריטב"א הזכיר רק הטעם שפסקו מתי מדבר, ולא שאר הטעמים המבוארים בגמ' לשמחת ט"ו באב, והיינו משום שדממה זו ביסודה שייכת לתשעה באב עצמו שבו פסקו מלמות, ורק אל ידעו עד ט"ו באב, ומשמע להדיא במדרש איכה (פתיחה ל"ג) שגם תשעה באב עצמו היה יו"ט עד שגברו עוונותם וחרב בא הבית, ויסוד שמחה זו שאף כשהקב"ה גזר פורעניות על ישראל הוא מתנחם אח"כ, (וכמו שאמרו חז"ל בדשנה אחרונה נשתירו אותם שהיו ראויים למות - ע"י תוס' ב"ב קכ"א). וא"כ הוא סימן לנו דגם גזירת הגלות שנגזרה אז במעשה המרגלים עתידה להיגמר ולהיחלף לשלום ולשמחה, ונמצא ששמחה זו קשורה לנחמת ת"ב, ולכן נהגו לעשותה בשבת נחמו שכל ענינה הנחמה מט' באב וההבטחה על הגאולה. ולפי זה אתי שפיר הא דיש חשיבות מיוחדת לשבת נחמו ט"ז משאר נחמות, וברמב"ם (הל' תפילה פ"ג ה"ט) מבואר דאף ששבת נחמו שאין מפטיירין ד' דנחמתא מ"מ מפטיירין הפטרת "נחמו", ולכאורה לפי מה שכתבו תוס' (מגילה לא:). דדרך הנחמות להיות הולכות ומשתבחות, משמע דנחמו היא הנחמה הפחותה ביותר, (וכ"כ רש"י (בהפטרה פסוק ט') ד"מבשרת ציון" הוא גרום מ"גולי מבשר" של הפטרת שופטים), אלא ד"הפטרת נחמו" עניינה בהבטחה על סיום הגלות "כי מלאה צבאה" והמהפך לנחמה, וכמו שנתבאר שיש "שבת איכה" כן תקנו "שבת נחמה" - "שמחינו כימות עיניתנו".